

Ónodi Béla

Molnár István expresszionista, avantgárd korszaka

Molnár István (1908–1987) táncművész, koreográfus, táncpedagógus, szobrász „életútja minden kanyarulatának feltárásával, az okok és összefüggések kiderítésével, a teljes – előadóművészi, pedagógusi és kutatói – életmű analízisével máig adós az utókor.”¹ Az európai látókörrel és a kor különleges történelmi lehetőségét kihasználó, Erdélyben is végzett néptánc gyűjtései, néptánc filmjei által valós hagyomány-ismerettel rendelkező expresszív táncművész műveivel nemcsak a magyar koreográfiai iskola megteremtője volt, hanem helyszíni gyűjtéseivel a korszerű táncfolklorisztikai kutatások alapjait is lefektette, táncnyelvét pedig – a magyarság problémái iránt fokozottan fogékony – szuverén formanyelvvé alakította. Molnár István alkotásainak köszönhetően kitágult a művészeti horizont, előtérbe került az egyén és a társadalom problémáira választ kereső művészi szándék, valamint az új formanyelv teremtésére való törekvés. Ugyanakkor a Molnárnál megjelenő, a bartóki mintát követő formai és komponálási elvek – egészen napjainkig – ihlető forrásként hatnak koreográfusainkra.²

A modern táncművészeti mozgalmak

Molnár István alkotói korszakainak megértéséhez és értékeléséhez nélkülözhetetlen a rövid tánc történeti kitekintés az egyetemes és hazai, modernnek tekintett táncművészeti mozgalmak fejleményeire, valamint azok Molnár István alkotói munkásságára gyakorolt hatására. Az egyetemes tánc történet 1890-től 1950-ig terjedő időszakában, az ún. szabad tánc, azaz a különböző modern tánc irányzatok kialakulásának, megerősödésének lehetünk tanúi. Az európai néző, egészen a 19. század végéig, a tánc művészi formájának a balettet tartotta. Európában a francia, dán, orosz klasszikus balettek jutottak el a legmagasabb művészi szintre, de mindig csak a társadalmi elit szórakozását szolgálták. Az Egyesült Államokban hiányzott az udvari gyökerekre visszavezethető balett, azonban a társas-, karakter- és akrobatikus táncokat is bemutató szórakoztató zenész színház a lehető legváltozatosabb formában működött. Ez a forma Európában is egyre nagyobb teret nyert, de a mulatók, varieték, revük világát élesen megkülönböztették a komoly táncművészettől, azaz a baletttől.³

Megjelent azonban egy olyan táncos nemzedék, amelynek minden képviselője a táncot – eleinte a saját táncát – művészetnek, a balettet pedig kiüresedett formának találta. Az új nézőpont elfogadása és érvényesülése néhány évtized alatt a színpadi tánc kiszélesedéséhez vezetett. Megszületett a balett alternatívája: a szabad, plasztikus, új, kifejező táncforma, amelyet eleinte az ún. szabad tánc elnevezéssel illettek. E korszak úttörői közül Isadora Duncan eszméi és táncai gyakorolták a legnagyobb hatást a kortársakra. Az új táncművészeti irányzat sorsát a születése után a helyi társadalmi és politikai kö-

rűlmények és lehetőségek határozták meg. Amerikában például a szabadtánc akadálytalanul fejlődhetett Ruth Saint-Denis, Ted Shawn, Martha Graham, Doris Humphrey, José Limón kísérletezései és iskolaalapítási lehetőségei nyomán. Így szakszerűen megalapozott új táncstílussá válhatott, amely a jazztánc és sok más mellett ma már szerves része a színpadi táncművészetnek.

A szabadtánc első amerikai képviselői európai fellépéseinek köszönhetően a tízes évektől néhány európai táncos is új művészeti utakkal kísérletezett. Ennek köszönhetően Európában megjelentek a mozgás új művészi lehetőségeit kutató táncosok, akik főként a weimari Németországban, Ausztriában és Magyarországon tevékenykedtek. A németországi Lábán Rudolf, Mary Wigman és Kurt Jooss mellett a modern tánc magyarországi megalapozóinak – Madzsar Alice, Dienes Valéria, Szentpál Olga – köszönhetően művészi pezsgés indult meg, amelynek során táncközpontok, tánckongresszusok és táncfesztiválok szerveződtek.⁴ A Szentpál-iskola külön kiadványban válaszolt a társadalom és a sajtó kérdéseire.⁵ 1939-től ebbe a táncéletbe kapcsolódik be Molnár István a párizsi avantgárd, expresszionista előadóművészi sikerei után hazatérő táncművész, koreográfus.

Molnár István és a modern tánc

Molnár István ún. „expresszionista” korszaka meglehetősen rövid időt, mindössze tíz évet (1930–40) ölelt fel művészi pályáján. A szakemberek szerint e korszaknak nyomait mindvégig megőrizte művészetében, ezért nagyon is jelentősnek mondható.

Molnár Kolozsváron született és a bukaresti Testnevelési Főiskola elvégzése után az 1936-os berlini olimpián szertornászként vett részt. Már főiskolás éveiben érdeklődni kezdett a tánc iránt, és az olimpia után megkezdte táncos felkészülését. Óriási belső elhivatottságát jelzi, hogy ekkor már 29 éves volt, ami normál esetben már egy táncos életpálya középső szakasza. Az elkövetkező évek az autonóm táncművészi bemutatkozásra való intenzív alapozással teltek. Felkészülésének körülményeit és valóságos időszakát sohasem lehetett kideríteni, azonban ekkor kezdett új mozgásmódszert kialakítani, amely egyre erősebben mutatta az expresszionizmus jegyeit. „Már tudatosan akartam koncertező művészként dolgozni, mert éreztem, hogy tele vagyok különböző ötletekkel (...) Szakítottam természetesen a nagyon elavult balettel (...) magam teremtettem egy új mozgásmódszert (...), ami az expresszionizmus kezdő jeleit mutatta, és egyre erőteljesebben.”⁶

Először Párizsban az Archives Internationales de la Dance, azaz a Nemzetközi Táncművészeti Intézetben mutatkozott be önálló, *Prelude* című műsorával 1939. január 19-én.⁷ Az előadáson többek között Babits Mihály (*Az örök folyosó, Csillag után*), Ady Endre (*A halál rokona, Aki helyemre áll, Új vizeken járok*) és Juhász Gyula (*Milyen volt*) verseit, valamint klasszikus zeneműveket – Rahmanyinov: *Prelude*, Beethoven: *Dervistánc*, Liszt: *Dal*, J. Neaga: *Elégia* – interpretálta az önmaga által kitalált mozdulatrendszer által. A siker átütő erejű volt. A bemutatkozásról a korabeli újságok közül a százezres példányszámú párizsi *L'Intransegeant* így írt: „Molnár István, a tehetséges erdélyi táncművész olyat hozott Párizsnak, amely új fejezet lesz a klasszikus tánc újjászületésének történetében.”⁸ A neves táncintézet tagjai sorába választotta, és elismerő kritikát kapott a *Le Figaro* és a *Temps* hasábjain is. Az MTI 1939. január 23-i gyorshíre így fogalmaz: „Molnár műsora zajos sikert aratott, s új szellemű alakításai: haláltánca, kardtánca, Babits „Örök folyosó”-jának alakítása, stb. táncművészeti körökben nagy feltűnést és elismerést keltettek.”⁹

A párizsi bemutatkozást kolozsvári majd hazai sikerek követték. A budapesti előadások utáni hazai kritikák is hasonlóan méltatták a művészt: „Molnár nem csak zenére táncol, de verseket fejez ki mozdulatokkal. Elgondolása az érzést, a hangulatot, a történést, amit a költő szavakkal, versben, kifejez, ő mozdulatokkal, táncsal interpretálja. Szinte észre sem vesszük a zene hiányát annyira lenyűgözőek mozdulatai.” (*Nemzeti Újság*, 1939. június 10.)¹⁰ Az 1939. február 12-i *Nemzetőr* újságban szuverén formanyelvéről így nyilatkozik: „Tánc tanulmányaimat részben idegen mestereknél végeztem, mai táncomat azonban már saját tapasztalataim és elgondolásaim jellemzik. A zene belső világát igyekszem kifejezni anélkül, hogy ez a forma rovására menne. A táncot önálló műfajnak tartom, nem feltétlenül szükséges hozzá zenei vagy más kíséret.”¹¹ Évtizedekkel később: „Amit csinálok magam fejlesztettem ki. Nem utánoztam senkit, és semmiféle hatással az úgynevezett táncművészek nem voltak rám.”¹²

Kolozsvári tanítványaival még ugyanabban az évben (1939) olaszországi turnéra indult, azonban a szeptemberben kitört világháború véget vetett a nagy reményekkel induló nemzetközi táncos karriernek.

Olaszországból 1939 őszén hazatérve Molnár megpróbálta megvalósítani régi álmát és klasszikus táncsoportot szervezett, amelyhez nagy segítséget kapott a hazai mozdulatművészet egyik megalapítójától, Dienes Valériától. Klasszikus és modern szerzők alkotásait vette elő – Beethoven: *VI. szimfónia*, Liszt Ferenc: *Haláltánc* – valamint Dsida Jenő és Reményik Sándor verseket tűzött műsorára. A folyamat azonban csak egy évig tartott, mert párizsi sikerei alatt olyan katartikus élmény érte, amelynek hatására az 1940-es évekre végleg búcsút mondott a modern színpadi táncművészetnek és a hagyományos magyar néptáncok felé fordult.

Molnár István és a tradicionális magyar folklór

Molnár István második alkotói korszakát, amely 1940-től nyugdíjazásáig, 1971-ig tartott, a tradicionális magyar folklór megismerése, színpadon történő terjesztése és tanítása határozta meg. Nem mindennapi azonban, hogy mi készítette a sikeres táncművészt sportolói karrierje után immár másodszer az újrakezdésre.

„Bemutatómra készültem Párizsban – beszélte el a későbbiekben – amikor karácsony előtt levelet kaptam az ottani Magyar Intézetétől. Arra kértek, mint Párizsban tartózkodó, magyar származású művészt, hogy tartsak egy „magyar estet” az intézet színházában.” Mivel Molnár nem tudta értelmezni a maga számára ismeretlen tartalmú fogalmat, ezért Huszár Károly Párizsban élő szobrászművészhez fordult segítségért, aki – székely származású lévén – így szól: „Táncolj nekik egy székely verbunkot! Ilyet ni!” És mindjárt meg is mutatta. Molnár így emlékszik vissza arra a pillanatra: „Dermedten álltam... sohasem hallottam székely verbunkról és sohasem láttam ilyen táncot, pedig én is székely származásúnak tartottam magamat. Huszár barátom szavai elmélyítették megdöbbenésemet. Kialakították elhatározásomat is: végérvényesen szakítok korábbi, évtizedes művészi törekvéseimmel és jövőmet minden erőmmel a „magyar” táncművészet kiteljesítésének, megismertetésének szolgálatába állítom.”¹³

Filmfelvevő gépet vásárolt, vidéki gyűjtőutakra kezdett, és a modern táncról teljesen elfordult. Az általa rögzített néptánc felvételek a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének Néptánc Archívumában ma is megtalálhatóak. Alig egy évtized alatt az egész magyar népterület táncokéről átfogó képet alkotva végezte el a korszerű tudományos

néptánc kutatást megalapozó gyűjtőmunkáját.¹⁴ 1948-ban jelent meg *Magyar táncgyománymányok* című könyve, amely az első tudományos igényű néptánc gyűjtemény volt.¹⁵ A magyar táncok figurális sajátosságainak csoportosítási lehetőségeiből indult ki, nem pedig a néprajzkutatás által használt dialektikus rendszerezésből. Ezt a korszakát klasszikus tömörségű néptánc feldolgozások, önmaga alkotta mese és balladajátékok jellemzik, amelyek a később fejlődésnek induló színpadi néptánc mozgalom alapvető műveivé váltak.¹⁶ Molnár István pedagógiai téren az önmaga által kitalált mozdulat- és táncosképző rendszerét hagyta az utókorra, amelyet az expresszionista alkotói korszakában kezdett kifejleszteni, és később a magyar néptáncsal való egyre szorosabb előadói és alkotói kapcsolat hatására tökéletesített napjainkban is elismert, de már kevesek által ismert technikai rendszerre. Tánctechnikájának leírását *Magyar tánc tanulási rendszerem* című három kötetes művében 1983-ban publikálta.¹⁷ Táncosait azonban nem csak fizikailag és technikailag képezte, de az előadásmód szempontjából számára fontos színészi játék el-sajátítására és fejlesztésére is voltak gyakorlatai. Ezeket az improvizációs helyzetgyakorlatokat csak tanítványainak visszaemlékezéseiből rekonstruálhatjuk, írott formában csak Zsédenyi Mária említi néhányat.¹⁸

Molnár István életművének történeti és esztétikai távlatokba helyezett vizsgálata mind a hazai koreográfiai szemlélet, mind a táncos képzés szempontjából fontos feladatunk.¹⁹

Jegyzetek

¹ Fuchs Lívia: *Próféta a múltból = Élet és Irodalom*, 2008. 39. szám.

² Vö: Zórándi Mária: *A bartóki út. Pályaképek a színpadi néptáncművészet 20. századi történetéből. Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest, 2014. 21–28. o.*

³ Vö: Fuchs Lívia: *Száz év tánc. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2007. 13. o.*

⁴ Vö: L. Merényi Zsuzsa: *Szabadtánc irányzatok. In: Dienes Gedeon – Fuchs Lívia (szerk.): A színpadi tánc története Magyarországon. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1989. 219–240. o.*

⁵ *A mozgásművészet útja. Kiadja a Szentpál-Iskola, Budapest, 1935. június*

⁶ Molnár Hajnalka: *Molnár István és az avantgárd. Planétás Kiadó, Budapest, 1998. 5. o.*

⁷ Falvy Károly: *Lélektől-lélekgig. IIZ/DVV Budapesti Projektiroda, Budapest, 1997. 40. o.*

⁸ Falvy Károly, i. m. 42. o.

⁹ Molnár Hajnalka, i. m. 19. o.

¹⁰ Falvy Károly, i. m. 44. o.

¹¹ Molnár Hajnalka, i. m. 22. o.

¹² Szász János: *A néptánc vonzásában. Portré a 75 éves Molnár István néptánc kutatóról. Rádióriport, Kossuth rádió, 1983. december 26.*

¹³ Összefoglalja: Falvy Károly, i. m.

¹⁴ Vö: Martin György: *Molnár István alkotóművészete és a magyar táncgyomány. Molnár István köszöntése = Táncművészet, 1978. 9. szám, 3–7. o.*

¹⁵ Molnár István: *Magyar táncgyományok. Magyar Élet kiadása, Budapest, 1947.*

¹⁶ Körtvélyes Géza: *A magyar néptáncművészet tizenöt éve. In: Dienes Gedeon – Morvai Péter (szerk.): Tánc tudományi tanulmányok 1959–1960. Budapest, 1960. 11–22. o.*

¹⁷ Molnár István: *Magyar tánctanulási rendszerem. 1. Táncesztétika 2. Tánctechnika 3. Táncírás mellékletek.* Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1983.

¹⁸ Zsédényi Mária: *Molnár István pedagógiai és koreográfiai módszere, 1. rész = Táncművészet, 1982. 12. szám, 10–14. o.; 2. rész = Táncművészet, 1983. 1. szám, 13–17. o.*

¹⁹ További felhasznált irodalom: Falvay Károly: *Molnár István első alkotói periódusa.* In: *Dienes Gedeon – Pesovár Ernő (szerk.): Táncstudományi Tanulmányok 1978–1979.* Budapest, 1979. 339–370. o.; Galambos Tibor: *Molnár István a SZOT és a Budapest együttesnél. Molnár István köszöntése = Táncművészet, 1978. 9. szám, 7–11. o.; Göncz Árpád – Lelkes Lajos – Kurucz István: Molnár István születésnapjára = Táncművészet, 1979. 3. szám, 14–17. o.; J. Balogh Márta – Jakab Mihály – Oláh Etelka: *Molnár István 75 éves!* = *Táncművészet, 1983. 9. szám, 19–25. o.;* Maác László: *Néptánc a színpadon.* In: *Dienes Gedeon – Fuchs Livia (szerk.): A színpadi tánc története Magyarországon.* Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1989. 263–309. o.; Martin György: *Molnár István a „Fényes szellők” időszakában = Táncművészet, 1988. 12. szám, 23–26. o.;* Pesovár Ernő: *Molnár István és a magyar koreográfiai iskola. Molnár István köszöntése = Táncművészet. 1978. 9. szám, 1–3. o.**

